

Kada je propalo Bosansko Kraljevstvo?

Povijest Bosne od uspostave Korvinova protuosmanskoga sustava do smrti kraljice Katarine (1463.-1478.)*

KREŠIMIR REGAN

Leksikografski zavod Miroslav Krleža,
Zagreb

Lexicographic Institute Miroslav Krleža,
Zagreb

E-adresa: kresimir.regan@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.47960/2712-1844.2025.11.213>

UDK: 94 (497.6)"1463/1478"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 29. svibnja 2025.

Prihvaćeno: 1. srpnja 2025.

Sažetak

U historiografiji prevladava mišljenje da je srednjovjekovno Bosansko Kraljevstvo propalo 1463. godine osmanskim zaposjedanjem velikih dijelova Bosne i Huma te pogubljenjem mnogobrojnih velikaša, uključujući i samoga kralja Stjepana Tomaševića. O prihvaćenosti toga mišljenja svjedoči uzrečica "Bosna šaptom padne". No, postavlja se pitanje je li Bosansko Kraljevstvo doista propalo 1463. godine ili se njegov pad dogodio šest desetljeća kasnije osmanskim zaposjedanjem bosanske prijestolnice Jajca? U razdoblju između 1463. i 1527. godine Bosanskim Kraljevstvom vladalo je nekoliko vladara, isprva čak usporedno. Nakon što su Kosače u jesen 1463. većim dijelom potisnuli Osmanlije sa svoga humsko-drinskog veleposjeda, a Matija Korvin s bosansko-humskim saveznicima iz zapadne i sjeverne Bosne u zimu 1463. i tijekom 1464. godine, tijekom šezdesetih godina XV. stoljeća u Bosni i Humu egzistirala su čak tri Bosanska Kraljevstva. Katarina Kosača je do odlaska u Rim vladala njegovim južnim dijelovima, što joj je priznato i za egzila u Rimu. Kao član iste dinastije, ali pod zaštitom Osmanlija, manjim je dijelom Bosanskoga Kraljevstva uz rijeku Bosnu vladao Matija Radičević a potom Matija Vojsalić, dok su zapadnim i sjevernim dijelovima Bosne, uključujući i prijestolnicom Jajce, vladali do 1527.

* Rad je rezultat istraživanja na projektu Topografija srednjovjekovne Zagrebačke županije (14.-16. stoljeće) (IP-2020-02-8706) koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

godine Matija Korvin, Lovro Iločki te Vladislav II. i Ludovik II. Jagelović. S obzirom na to da na području srednjovjekovnog Bosanskoga Kraljevstva poslije 1463. imamo čak četiri područja vladavine različitih vladara, od kojih svatko od njih svoj legitimitet crpi iz državnosti Bosanskoga Kraljevstva, u ovom radu pokušat ćemo ukazati na (ne)utemeljenost teze da je Bosansko Kraljevstvo propalo 1463. i emancipaciju teze da se ono održalo još nekoliko desetljeća pod vladavinom drugih dinastija najkasnije do 1527. godine, kada su Osmanlije zaposjeli Jajce, prijestolnicu Bosanskoga Kraljevstva.

Cljučne riječi: Bosansko Kraljevstvo; Matija Korvin; Nikola Iločki; kraljica Katarina; Korvinov protuosmanski obrambeni sustav.

When did the Bosnian Kingdom fall?

The history of Bosnia from the establishment of Corvinus' anti-Ottoman system to the death of the Queen Katarina (1463-1478)

Original scientific article

Received: 29 May 2025

Accepted: 1 July 2025

Summary

In historiography, the prevailing opinion is that the medieval Bosnian Kingdom fell in 1463 with the Ottoman occupation led by Sultan Mehmed II, who conquered large parts of Bosnia and Hum and executed numerous noblemen, including King Stjepan Tomašević himself. The acceptance of this view is reflected in the saying "Bosnia fell in a whisper."

However, its fall did not occur then but rather six decades later with the fall of the Bosnian capital, Jajce, into Ottoman hands in 1527. During this long period, several rulers governed the Bosnian Kingdom, sometimes even simultaneously. After the Ottomans largely pushed the Kosača family from their Hum-Drina estates in the autumn of 1463, and Matthias Corvinus, along with Bosnian-Hum allies from western and northern Bosnia, did so in the winter of 1463, there were as many as three Bosnian Kingdoms existing in Bosnia and Hum during the 1460s.

Katarina Kosača ruled its southern parts until her departure to Rome, which was recognized even during her exile in Rome. As a member of the same dynasty but under Ottoman protection, Matija Vojsalić ruled a smaller part of the Bosnian Kingdom along the Bosna River. At the same time, the western and northern parts of Bosnia, including the capital Jajce,

were ruled by Matthias Corvinus, Lovro Iločki, and later Vladislav II and Louis II Jagiellon until 1527.

Despite the loss of part of the Bosnian Kingdom's territory to the Ottomans, this only resulted in the Kotromanić dynasty being replaced on the Bosnian throne by the Corvinus, Iločki, and Jagiellon dynasties. Furthermore, under the leadership of Matthias Corvinus and Lovro Iločki, a strong anti-Ottoman defensive system was established on the southeastern borders of the Hungarian-Croatian Kingdom, which would completely collapse only in 1527 when the Ottomans, after six decades of long and difficult battles, conquered the Bosnian capital of Jajce.

Keywords: Bosnian Kingdom; Matthias Corvinus; Nicholas of Ilok; Queen Katarina; Corvinus' anti-Ottoman system.

Uvod

O osmanskoj navali na Bosansko Kraljevstvo u ljeto 1463. pod vodstvom osmanskoga sultana Mehmeda II. Osvajača ili El Fatiha objavljen je velik broj monografija i radova.¹ Iako su rezultati ove osmanske navale naposljetku bili polovični, jer ih je u protuudaru iste godine anulirao ugarsko-hrvatski kralj Matija Korvin potiskivanjem osmanske vojske iz sjevernih i zapadnih dijelova Bosne, uključujući i iz same prijestolnice u Jajcu, u dijelu historiografije prevladava mišljenje da je pogubljenjem kralja Stjepana Tomaševića 1463. godine Bosansko Kraljevstvo propalo i da od tada počinje povijest Bosne kao osmanske pokrajine.²

O raširenosti mišljenja o propasti Bosanskoga Kraljevstva najbolje moguće svjedoči svima poznata uzrečica "Bosna šaptom padne", kojom se sugerira kako je ovo Kraljevstvo palo bez velikog otpora.³

¹ O monografijama i radovima o padu Bosne vidi: EMIR O. FILIPOVIĆ, "Historiografija o padu Bosanskoga Kraljevstva", u: ANTE BIRIN (ur.), *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva. Zbornik radova sa Znanstvenog skupa održanog 11. i 12. studenoga 2011. godine u Jajcu*, Hrvatski institut za povijest – Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, Zagreb, 2013., str. 11-26.

² Vidi literaturu navedenu u bilješkama u poglavlju ovoga rada pod naslovom "Pad ili propast Bosanskoga Kraljevstva 1463. godine u historiografiji".

³ Prema Davoru Dukiću, ova se uzrečica javlja još i u obliku "Šaptom Bosna poginu", a kao takva zapisana je u dubrovačkoj rukopisnoj zbirci poslovice *Proričja slovinska* iz 1697. godine, odakle je preuzeta u tiskanu zbirku Đure

Unatoč ovom raširenom mišljenju, arheološki nalazi s Bobovca i Kozograda,⁴ te zapisi suvremenika o osmanskoj navali na Bosnu s područja mletačke Dalmacije i iz osmanskih izvora jasno svjedoče da tome nije tako, već da su se tijekom 1463. godine vodile teške borbe u Bosni s Osmanlijama.⁵ Stoga možemo ustvrditi da Bosna svaka-ko nije šaptom pala ili šaptom poginula 1463. godine, već je pružen otpor Osmanlijama.

Kao sljedeće postavlja se pitanje može li se 1463. godina doista uzeti kao godina pada ili propasti Bosne? Naime, nakon osmanskoga zaposjedanja velikih dijelova Bosne u ljeto 1463. i detronizacije dinastije Kotromanić,⁶ već u jesen iste godine Kosače su većim dijelom potisnuli Osmanlije sa svog humsko-drinskog veleposjeda u južnim i jugoistočnim dijelovima te dijelom iz istočne Bosne s posjeda netom stradalih Pavlovića i Kovačića, dok je Matija Korvin s bosansko-humskim saveznicima potisnuo Osmanlije iz zapadnih i sjevernih dijelova Bosne u zimu 1463. te zaposjeo bosansku prijestolnicu Jajce, a sljedeće godine zaposjeo je i sjevernu Bosnu, odnosno Usoru i Soli.

Daničića *Poslovice* (1871.). DAVOR DUKIĆ, "Bosna šaptom padne", u: *Leksikon Marina Držića* (mrežno izdanje), <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/bosna-saptom-pade/> (6. 4. 2025.).

⁴ IVO ANĐELIĆ, *Bobovac i Kraljeva Sutjeska*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1972., str. 34-138; KREŠIMIR REGAN, *Bosanska kraljica Katarina. Pola stoljeća Bosne (1425-1478)*, Naklada BREZA, Zagreb, 2010., str. 93, 109-110.

⁵ MARKO ŠUNJIĆ, "Trogirski izvještaji o turskom osvojenju Bosne (1463)", u: *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine*, 29, Sarajevo, 1989., str. 139-157; MARKO ŠUNJIĆ, "Osvrt na ocjene uzroka i propasti srednjovjekovne bosanske države", u: *Radovi Hrvatskog društva za znanost i umjetnost*, 2, Zagreb, 1994., str. 25-33; ENVER IMAMOVIĆ, "Kozograd kraj Fojnice", u: *Arheološki pregled*, 24, Zagreb, 1985., str. 150-151; ISTI, "Nove spoznaje o kraljevskom gradu Kozogradu iznad Fojnice", u: *Napredak – hrvatski narodni kalendar za prijestupnu 1992*, 40, Sarajevo, 1991., str. 305-313; K. REGAN, *Bosanska kraljica Katarina*, str. 109-110; DINO MUJADŽEVIĆ, "Pad Bosne 1463. prema osmanskim narativnim izvorima", u: ANTE BIRIN (ur.), *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva. Zbornik radova sa Znanstvenog skupa održanog 11. i 12. studenoga 2011. godine u Jajcu*, Hrvatski institut za povijest – Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, Zagreb, 2013., str. 29-45.

⁶ Pogubljenje Stjepana Tomaševića i njegovih rođaka u Jajcu 1463. godine, zarobljavanje bosanskoga prijestolonasljednika Sigismunda Kotromanića i njegove sestre Katarine te bijeg kraljica Katarine i Mare u Hrvatsku.

Vojne akcije Kosača i Korvina rezultirale su uspostavom njihove vlasti u zapadnim, sjevernim i južnim dijelovima Bosne, kojim je najprije vladao Matija Korvin preko svoga bosanskog upravitelja, a potom banovi te naposljetku od 1471. godine Nikola Iločki kao bosanski kralj.⁷ U isto vrijeme kraljica Katarina boravila je u južnim dijelovima Bosne koji su se nalazili pod vlašću njezine braće Vlatka i Vladislava Hercegovića Kosače, dok je pod zaštitom Osmanlija manjim dijelom Bosne uz istoimenu rijeku vladao Matija Radivojević i poslije Matija Vojsalić.⁸

S obzirom na to da se na teritoriju srednjovjekovne Bosne poslije 1463. godine javljaju čak četiri područja vladavine različitih vladara, od kojih je svatko od njih svoj legitimitet crpio iz državnosti kraljevstva dinastije Kotromanić, u ovom radu pokušat ćemo ukazati na neutemeljenost teze da je ono propalo 1463. i emancipirati tezu da se održalo još nekoliko desetljeća pod vladavinom drugih dinastija sve do 1527. godine, kada su Osmanlije zaposjeli bosansku prijestolnicu Jajce.

Kako bismo ovo ostvarili, postavljeno je nekoliko istraživačkih pitanja. Prvo, je li se 1463. godine dogodila propast ili pad Bosanskoga Kraljevstva? Drugo, što je srednjovjekovno kraljevstvo? Treće, što je kompozitna monarhija? Četvrto, koji su uglednici i s kojim su pravom obnašali ili pretendirali na naslov kraljeva Bosne? Peto, na kojemu se prostoru oni javljaju i s kojim legitimitetom vladaju? Šesto, koji se događaj doista može smatrati nestankom Bosanskoga Kraljevstva?

Ovako postavljena istraživačka pitanja oblikovana su u pojedina poglavlja, te se uspješnim odgovaranjem na njih nastojao ostvariti

⁷ DAVOR SALIHOVIĆ, *An interesting episode: Nicholas of Ilok's kingship in Bosnia 1471 – 1477* (MA Thesis in Medieval Studies), Central European University, Budapest, 2016., str. 12-80; PETAR ROKAI, "Guverner, banovi, kraljevi i herceg Bosne posle njenog pada 1463. godine", u: *Pad Bosanskog kraljevstva 1463. godine*, Istorijski institut Beograd – Filozofski fakultet u Sarajevu – Filozofski fakultet u Banjoj Luci, Beograd – Sarajevo – Banja Luka, 2015., str. 259-270; DAVOR SALIHOVIĆ, "Exploiting the Frontier – A Case Study: The Common Endeavour of Matthias Corvinus and Nicholas of Ilok in late Medieval Bosnia", u: *Medieval Bosnia and south-east european relations. Political, religious, and cultural life at the Adriatic crossroads*, Leeds, 2019., str. 97-112.

⁸ P. ROKAI, "Guverner, banovi, kraljevi", str. 270.

osnovni cilj ovoga rada – dati što cjelovitiji prikaz događaja i ljudi u vrijeme propasti Bosanskoga Kraljevstva tijekom treće četvrtine XV. stoljeća.

Povijest Bosne u drugoj polovici XV. stoljeća⁹

Nakon što je 1461. godine preminuo kralj Stjepan Tomaš, naslijedio ga je njegov sin Stjepan Tomašević.¹⁰ Unatoč tome što je uživao podršku bosanskih velikaša, uključujući i moćnoga hercega Stjepana Vukčića Kosače, potom Mletačke Republike i samog pape Pija II., koji ga je preko legata okrunio u Jajcu, njegova nastojanja osloboditi Bosnu hrvatsko-ugarskog tutorstva dovela su ga u sukob s hrvatskim banom Špirančićem i kraljem Matijom Korvinom.¹¹ Osim što se već u svibnju 1462. izmirio uz papino posredništvo s Korvinom te mu u ime naknade štete predao veliku svotu novaca i neke utvrde u Bosni,¹² Stjepan je također sklopio protuosmanski savez te iste godine odbio isplatiti Osmanlijama godišnji tribut (harač) koji je Bosna plaćala još od 1415. godine.¹³ Taj čin u tolikoj je mjeri ozlojedio Mehmeda II. Osvajača da je već u drugoj polovici 1462. godine započeo s organiziranjem vojnog pothvata na Bosnu jer mu je bilo neprihvatljivo takvo Stjepanovo ponašanje.¹⁴

⁹ Dijelom preuzeto i za potrebe ovoga rada popravljeno i dopunjeno I. poglavlje "Povijest Bosne u XV. stoljeću" iz knjige: K. REGAN, *Bosanska kraljica Katarina*, str. 23-31.

¹⁰ VJEKOSLAV KLAJČ, *Poviest Bosne do propasti kraljevstva*, Troškom piščevim, a tiskom Dioničke tiskare, Zagreb, 1882., str. 322; SIMA ČIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, Srpska književna zadruka, Beograd, 1964., str. 324; K. REGAN, *Bosanska kraljica Katarina*, str. 26.

¹¹ MLADEN ANČIĆ, *Na rubu Zapada: tri stoljeća srednjovjekovne Bosne*, Dom i svijet, Zagreb, 2001., str. 112; D. SALIHOVIĆ, "Exploiting the Frontier", str. 99.

¹² S novcem koji je dobio od Stjepana Tomaševića Matija Korvin otkupio je od rimsko-njemačkoga cara Fridrika III. krunu sv. Stjepana. V. KLAJČ, *Povijest Bosne*, str. 328-329; S. ČIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, str. 325; M. ANČIĆ, *Na rubu Zapada*, str. 125.

¹³ BORIS NILEVIĆ, "Srednjovjekovna Bosna i Osmansko Carstvo", u: *Bosna i Hercegovina i Svijet, zbornik radova*, Institut za istoriju, Sarajevo, 1996., str. 68.

¹⁴ HAZIM ŠABANOVIĆ, *Bosanski pašaluk – postanak i upravna podjela*, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1959., str. 38; S. ČIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, str. 325.

Kada je Stjepan shvatio da se Mehmed sprema na Bosnu, a da od Zapada ne može očekivati nikakvu pomoć, poslao je svoje izaslanstvo u Carigrad u nadi da će se izmiriti s Mehmedom i sklopiti primirje na sljedećih petnaest godina.¹⁵ Iako su Osmanlije pristali na taj dogovor,¹⁶ njihove su postrojbe već početkom 1463. provalile na područje Hercegovine zemlje te se na strani Vladislava Hercegovića uplele u njegov sukob s ocem Stjepanom, da bi početkom svibnja 1463. preko Skoplja provalile u samo srce Bosne pod vodstvom sultana Mehmeda.¹⁷ Istodobno je dio osmanske vojske preko Save provalio sve do Temišvara i tako zavarao Matiju Korvina i onemogućio mu pomoći Stjepanu.¹⁸

Osmanlije su najprije prodrli preko Sjenice na Drinu te osvojili posjede Kovačevića i Pavlovića u srednjem Podrinju, a odatle su udarili na staru bosansku prijestolnicu Bobovac pred koju je osmanska prethodnica dospjela već 19. svibnja.¹⁹ Dok je osmanska vojska pod sultanovim zapovjedništvom osvajala Bobovac, koji je pao nakon žestokoga pružanja otpora već oko 22. svibnja, dotle je drugi dio osmanske vojske pod zapovjedništvom rumelijskog beglerbega Mahmud-paše Anđelovića provalio u Donje kraje te spriječio bijeg Stjepana Tomaševića iz Jajca prema Hrvatskoj zarobivši ga s ujakom Radivojem i njegovim sinom u plemićkome gradu Ključu na Sani

¹⁵ M. ANČIĆ, *Na rubu Zapada*, str. 113.

¹⁶ O tom događaju nam zgodno svjedoče zapisi KONSTANTINA MIHAILOVIĆA, *Janičarove uspomene ili Turska hronika*, Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd, 1959., str. 49-50.

¹⁷ H. ŠABANOVIĆ, *Bosanski pašaluk*, str. 38-39; S. ĆIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, str. 329; S. ĆIRKOVIĆ, *Herceg Stefan Vukčić Kosača i njegovo doba*, Srpska akademija nauka i umetnosti, posebna izdanja, knj. 376, Odeljenje društvenih nauka, knj. 48, Beograd, 1964., str. 252-253; M. ANČIĆ, *Na rubu Zapada*, str. 113.

¹⁸ V. KLAIĆ, *Poviest Bosne*, str. 334; S. ĆIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, str. 329.

¹⁹ LUDWIG VON THALLÓCZY, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, Verlag von Duncker & Humblot, München und Leipzig, 1914., str. 64; H. ŠABANOVIĆ, *Bosanski pašaluk*, str. 39; DUBRAVKO LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387-1463)*, SYNOPSIS, Sarajevo, 2006., str. 354.

nakon četverodnevne opsade.²⁰ Istodobno su Osmanlije u plemićkome gradu Zvečaju zarobili njegova polubrata Sigismunda i polusestru Katarinu. Samu bosansku prijestolnicu Jajce zaposjeli su bez borbe nakon što je glavnina osmanske vojske pod zapovjedništvom Mehmeda dospjela pod zidine grada preko današnjega visočkog i travničkog područja.²¹

Premda je Mahmud-paša Anđelović prilikom predaje Ključa na Sani zajamčio Stjepanu Tomaševiću i ostalim braniteljima da će im poštediti život, po nalogu Mehmeda II. Osvajača Stjepan je bio pogubljen u Jajcu ili kraj njega zajedno sa stricem Radivojem Ostojićem te nekolicinom drugih bosanskih velikaša.²² Usporedno s provalom u Bosnu trajala je osmanska navala i na Hercegovu zemlju. Nakon što su početkom svibnja porazili Stjepana Vukčića Kosaču na rijeci Breznici, do sredine mjeseca prodrli su gotovo do granica Dubrovačke Republike te prisilili hercega na povlačenje u današnji Herceg Novi.²³

Iako je sultan osvojio gotovo cijelo Bosansko Kraljevstvo, njegova se vojska u tome pohodu u tolikoj mjeri iscrpila, da nije bila u stanju izdržati snažan protuudar Kosača, koji su od srpnja do listopada 1463., ne samo vratili sve svoje posjede iz osmanskih ruku, već su osvojili tri Kovačevićeve i šest Pavlovićevih utvrda na Drini te prodrli gotovo do Srebrenice.²⁴

²⁰ V. KLAJČ, *Poviest Bosne*, str. 336-337; L. VON THALLÓCZY, *Studien...*, str. 65-70; S. ČIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, str. 329; D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 355; SREČKO M. DŽAJA, "Osmansko osvojenje Bosne i Rimska kurija", u: *Zbornik radova o fra Anđelu Zvizdoviću*, Franjevačka teologija Sarajevo – Franjevačka teologija Fojnica, Sarajevo – Fojnica, 2000., str. 222-224; IVO GOLDSTEIN, "Bizantski izvori o osmanskom osvajanju Bosne 1463. godine", u: *Zbornik radova o fra Anđelu Zvizdoviću*, Franjevačka teologija, Sarajevo – Franjevačka teologija, Fojnica, Sarajevo – Fojnica, 2000., str. 231.

²¹ E. JAHIC (MUHAMED HADŽIJAHIC), "Islamizirana djeca bosanske kraljice Katarine", u: *Nova et vetera*, 1, Sarajevo, 1979., str. 223-224; D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 357.

²² PEJO ČOŠKOVIĆ, "Stjepan Tomašević", u: "Kotromanići", *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 7, Zagreb, 2009., str. 736.

²³ S. ČIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, str. 330; ISTI, *Herceg Stefan*, str. 255.

²⁴ EUZEBIJE FERMENDŽIN, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752/ Monumenta speectantia historiam Slavorum meridionalium*, 23, Hrvatska

U listopadu 1463. njima se u ratu protiv Osmanlija pridružio i sam hrvatsko-ugarski kralj Korvin čija je vojska prešla Savu kod današnje Stare Gradiške te prodrla u Bosnu.²⁵ Dio vojske prodro je dolinom Vrbasa do Jajca kojega su zaposjeli Osmanlije te ga stavili pod op-sadu, dok je glavnina vojske pod zapovjedništvom Matije Korvina osvojila Ključ na Sani i susjedne utvrde te se odatle pridružila opsje-dateljima Jajca. Sama opsada Jajca bila je žestoka, a trajala je od polo-vice listopada do 26. prosinca 1463.²⁶ Dok je Matijina vojska osvajala Jajce, dotle je Vladislav Hercegović osvojio sva osmanska uporišta u bivšim bosanskim županijama Uskoplju, Rami i Livnu.²⁷

akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1892., str. 25; S. ČIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, str. 331; S. ČIRKOVIĆ, *Herceg Stefan*, str. 255; M. DINIĆ, *Srpske zemlje*, str. 260.

²⁵ V. KLAJČ, *Poviest Bosne*, str. 341; L. VON THALLÓCZY, *Studien...*, str. 75-76; MILAN PRELOG, *Povijest Bosne u doba osmanlijske vlade, I. dio (1463-1739)*, Naklada J. Stubičke i druga, Sarajevo, između 1912. i 1931., str. 8; S. ČIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, str. 331; PEJO ČOŠKOVIĆ, *Susret sa zagubljenom poviješću – Područje Bosanske Gradiške u razvijenom srednjem vijeku*, Vikarijat Banjalučke biskupije, Zagreb, 2001., str. 95-96; HRVOJE KEKEZ, "Prometna povezanost srednjovjekovne Slavonije. Primjer skele na rijeci Savi kod Gradiške", u: *Od Sclavoniae do Slavonije. Pojam, opseg i granični položaj u srednjem i novom vijeku. Zbornik radova znanstvenog skupa*, Hrvatski institut za povijest. Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2024., str. 170-171.

²⁶ E. FERMENDŽIN, *Acta Bosnae*, str. 258; L. VON THALLÓCZY, *Studien...*, str. 78-85.

²⁷ V. KLAJČ, *Poviest Bosne*, str. 341; S. ČIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, str. 332; S. ČIRKOVIĆ, *Herceg Stefan*, str. 258; D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 375-376; TAMÁS PÁLOSFALVY, "The Political Background in Hungary of the Campaign of Jajce in 1463/Političke okolnosti u Ugarskoj glede pohoda na Jajce 1463. godine", u: ANTE BIRIN (ur.), *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva. Zbornik radova sa Znanstvenog skupa održanog 11. i 12. studenoga 2011. godine u Jajcu*, Hrvatski institut za povijest – Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, Zagreb, 2013., str. 79-88; RICHÁRD HORVÁTH, "The Castle of Jajce in the Organization of the Hungarian Border Defence System under Matthias Corvinus's/ Utvrda Jajce u ugarskom pograničnom sustavu u vrijeme Matijaša Korvina", u: ANTE BIRIN (ur.), *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva. Zbornik radova sa Znanstvenog skupa održanog 11. i 12. studenoga 2011. godine u Jajcu*, Hrvatski institut za povijest – Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, Zagreb, 2013., str. 89-98; ĐURO TOŠIĆ, "Bosanska vlastela u oslobođanju Jajca od Turaka 1463. godine", u: ANTE BIRIN (ur.), *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva*.

Gubitak velikih dijelova Bosanskoga Kraljevstva u zimu 1463. u tolikoj je mjeri ozlovoljilo Mehmeda II. da je u ljeto sljedeće godine ponovno napao Bosnu te stavio njezinu prijestolnicu Jajce pod opsadu.²⁸ Unatoč žestokim borbama, koje su trajale od 12. srpnja do 22. kolovoza, Osmanlije su morali napustiti opsadu Jajca jer je njegovim braniteljima dolinom Vrbasa dolazila u pomoć hrvatsko-ugarska vojska pod zapovjedništvom Emerika Zapolje.²⁹ Ne čekajući da ga Mehmed ponovno napadne, početkom listopada 1464. Matija Korvin provalio je preko Gorjana i Slavonskoga Broda u Usoru sve do Zvornika kojega je od 18. listopada 1464. do približno istog datuma sljedećeg mjeseca neuspješno opsjedao.³⁰

Matijinim porazom pod Zvornikom u listopadu 1464. okončali su se sukobi s Osmanlijama u srednjoj, sjeveroistočnoj i zapadnoj Bosni, a rezultat toga rata bilo je potpuno političko osamostaljenje zemalja pod vlašću Stjepana Vukčića Kosače, uspostava ugarskog i osman-skog Bosanskoga Kraljevstva te Bosanskog sandžaka.

Ugarsko Bosansko Kraljevstvo nalazilo se na području sjeverne i zapadne Bosne, odnosno na prostoru Donjih kraja, Usore, Soli i južne Bosne.³¹ Njegovo se središte nalazilo u bosanskoj prijestolnici Jajcu, a njime je u ime kralja upravljao dalmatinski, hrvatski i slavonski ban Emerik Zapolja kao gubernator *Bosanskoga Kraljevstva (regni Bozne gubernator, 1463.-1465.)*.³² Osim tog teritorija, pod izravnom se vlašću Matije Korvina nalazilo još od 1465. godine područje donjega

Zbornik radova sa Znanstvenog skupa održanog 11. i 12. studenoga 2011. godine u Jajcu, Hrvatski institut za povijest – Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, Zagreb, 2013., str. 99-108.

²⁸ S. ČIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, str. 333.

²⁹ P. ČOŠKOVIĆ, *Susret sa zagubljenom poviješću*, str. 94, bilj. 279; D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 377.

³⁰ L. VON THALLÓCZY, *Studien...*, str. 92-96; M. PRELOG, *Povijest Bosne*, str. 9-10; S. ČIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, str. 333-334; D. SALIHOVIĆ, "Exploiting the Frontier", str. 99-100.

³¹ S. ČIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, str. 335-336.

³² L. VON THALLÓCZY, *Studien...*, str. 86, 100; D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 381.

sliva Neretve, od Počitelja do ušća Neretve u Jadran, kojeg su za njega zaposjeli slavonski ban Jan Vitovac i Ivan Rozgoni.³³

Osmansko Bosansko Kraljevstvo nalazilo se na dijelovima područja nekadašnje Lašvanske, Brodske i Trstivničke županije u srednjoj Bosni, a njome je najprije vladao Matija Radivojević (oko 1465.-1471.), sin nekadašnjega bosanskog protukralja Radivoja Ostojića, a kasnije Matija Vojsalić (prije 1476.-1471.).³⁴

Preostale dijelove Bosne Osmanlije su organizirali kao Bosanski sandžak, koji se sastojao od vilajeta i kadiluka Jeleča, potom vilajeta i kadiluka Saray-ovasi ili Saray (Sarajevo), zatim vilajeta Kiral ili Kraljeva zemlja, nadalje vilajeta Pavli ili zemlja Pavlovića, vilajeta Kovač ili zemlja Kovačevića te naposljetku vilajeta Hersek ili zemlja Hercegovina.³⁵

Katarinino Bosansko Kraljevstvo nalazilo se, sudeći prema članovima njezine pratnje i dvora u Rimu, sastavljenog od pripadnika plemstva s područja Livanjske, Duvanjske i Glamočke županije, u južnoj Bosni i zapadnom Humu.³⁶ Moguće je da su je kao takvu formalno priznavala i njezina braća – Vladislav i Vlatko Hercegović Kosača – te stoga u područje njezine vladavine možemo uključiti i prostore kojima su vladali članovi obitelji Kosača.

Mir je trajao tek godinu dana jer su Osmanlije pod zapovjedništvom bosanskoga sandžak-bega Isa-bega Ishakovića 1465. provalili u Hercegovu zemlju, koju su ubrzo nakon smrti hercega Stjepana Vukčića Kosače, 22. svibnja 1466. u Herceg Novome, gotovo u cijelosti

³³ ANTE PAPONJA, "Prostor Donje Neretve u vojno-obrambenoj strategiji kralja Matijaša Korvina (1458–1490)", u: *Hercegovina*, 24, Mostar, 2010., str. 51-62.

³⁴ S. ĆIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, str. 335-336; D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 384-387; STANKO ANDRIĆ, "O obitelji bosanskog protukralja Radivoja Ostojića (prilog rasvjetljavanja bračnih veza posljednjih Kotromanića s plemstvom iz dravsko-savskog međurječja)", u: ANTE BIRIN (ur.), *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva. Zbornik radova sa Znanstvenog skupa održanog 11. i 12. studenoga 2011. godine u Jajcu*, Hrvatski institut za povijest – Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, Zagreb, 2013., str. 109-132; P. ROKAI, "Guverner, banovi, kraljevi", str. 270.

³⁵ H. ŠABANOVIĆ, *Bosanski pašaluk*, str. 115-143.

³⁶ K. REGAN, *Bosanska kraljica Katarina*, str. 57-60.

osvojili te ju 1470. godine organizirali kao zaseban sandžak.³⁷ Iako je do 1470. pod osmansku vlast pala gotovo čitava Hercegovina, a godinu dana ranije i manji dijelovi južne Bosne na području Uskoplja (plemički grad Susidgrad na Vrbasu) i Livanjskoga polja (Hum), prodor Osmanlijama prema zapadu čvrsto je branio onaj dio Bosne koji se od 1463. godine nalazio u posjedu ugarsko-hrvatskih kraljeva.³⁸

Takvo stanje održalo se tek do jeseni 1471., kada je Matija Korvin imenovao svoga dotadašnjeg suparnika Nikolu Iločkog za bosanskoga kralja, odnosno do svibnja 1472. kada je Nikola bio u Budimu i službeno okrunjen.³⁹ Pod Nikolinom vlašću Bosansko Kraljevstvo bilo je sve do njegove smrti 1477. godine, nakon čega je podijeljeno na Jajačku banovinu, u sklopu koje su se našli Donji kraji i nekadašnja slavonska Vrbaška županija, te na Srebreničku banovinu, u čiji su sastav ušla područja Usore i Soli.⁴⁰

Unatoč podjeli na dvije banovine, sam kralj Matija Korvin njihove je teritorije nazivao Bosanskim Kraljevstvom, a poslije njegove smrti 1490. godine bosanska je kruna, među ostalim častima i naslovima, bila nuđena njegovu sinu Ivanišu Korvinu za odricanje od ugarsko-hrvatskoga prijestolja u korist Vladislava II. Jagelovića.⁴¹

³⁷ Od nekadašnjega velikog posjeda Kosača, u rukama Vlatka Hercegovića 1467. godine nalazila se sva zemlja između Dubrovačke Republike i Osmanskog Carstva, čija se južna granica prema Vlatkovu posjedu pružala linijom planina Trusina istočno od Blagaja – grad Ostrvo – Rupni dol istočno od Gacka, dok se oko posjedovanja Makarskog primorja te Imotske i Vrgoračke krajine Vlatko sporio s humskom vlastelom Vlatkovićima. S. ČIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, str. 335; S. ČIRKOVIĆ, *Herceg Stefan*, str. 263-267.

³⁸ L. VON THALLÓCZY, *Studien...*, str. 107-109; S. ČIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, str. 339; D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 380-383; P. ROKAI, "Guverner, banovi, kraljevi", str. 259-272; D. SALIHOVIĆ, "Exploiting the Frontier", str. 100-101.

³⁹ L. VON THALLÓCZY, *Studien...*, str. 107-109; S. ČIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, str. 339; D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 380-383; STANKO ANDRIĆ, "Od Iloka do Rima: talijansko putovanje Nikole Iločkog", u: *Hrvatska revija*, 1, Zagreb, 2025., str. 55-56; D. SALIHOVIĆ, "Exploiting the Frontier", str. 102-111.

⁴⁰ D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 384-387.

⁴¹ LAJOS THALLÓCZY – SÁNDOR HORVÁTH, *Jajcza (bánság, vár és város) története 1450-1527*, Budapest, 1915., Isprava 50 (L), str. 66-76.

Za vladavine Vladislava II. započeo se iz niza razloga urušavati protuosmanski sustav kojeg je uspostavio Matija Korvin na svojim južnim i jugoistočnim granicama.⁴² Do 1512. Osmanlije su zaposjeli južne dijelove Srebreničke te istočna područja Jajačke banovine, a tijekom 1527. i 1528. godine pod njihovom su se vlašću našli preostali dijelovi obje banovine, uključujući i samu prijestolnicu Jajce. S njegovim padom srušeno je čitavo jugoistočno krilo obrane Hrvatsko-dalmatinsko-slavonskoga Kraljevstva, a Bosna je prestala postojati kao državni entitet.

Pad ili propast Bosanskoga Kraljevstva 1463. godine u historiografiji?

Radove o događajima iz 1463. godine u Bosanskom Kraljevstvu možemo podijeliti u dvije osnovne skupine: na one u kojima se govori kao "padu Bosne ili padu Bosanskoga Kraljevstva" te one koji koriste sintagmu "propast Bosne ili propast Bosanskoga Kraljevstva 1463. godine".⁴³ Naoko se može činiti da je ovdje riječ o semantici, no stvar

⁴² BORISLAV GRGIN, *Počeci rasapa. Kralj Matijaš Korvin i srednjovjekovna Hrvatska*, Ibis grafika, Zagreb, 2002., str. 31-33; R. HORVÁTH, "The Castle of Jajce", str. 89-98.

⁴³ H. ŠABANOVIĆ, *Bosanski pašaluk*, str. 38-43; DESANKA KOVAČEVIĆ, "Pad bosanske srednjovjekovne države po dubrovačkim izvorima", u: *Godišnjak Društva istoričara BiH*, 14, Sarajevo, 1963., str. 205-220; GAVRO A. ŠKRIVANIĆ, "Vojničke pripreme srednjovjekovne bosanske države pred propast (1463. g.)", u: *Godišnjak društva istoričara Bosne i Hercegovine*, 14, Sarajevo, 1964., str. 221-228; S. ČIRKOVIĆ, *Herceg Stefan Vukčić Kosača*, str. 245-267; S. ČIRKOVIĆ, *Istorija srednjovjekovne bosanske države*, str. 307-341; S. M. DŽAJA, "Ideološki i politički aspekti propasti bosanskog kraljevstva 1463. godine", u: *Croatica Christiana Periodica*, 10, Zagreb, 1986., str. 206-210; ŠREČKO M. DŽAJA, *Konfesionalnost i nacionalnost Bosne i Hercegovine: predemancipacijski period 1463-1804*, Sarajevo, 1992., str. 211-221; MARKO ŠUNJIĆ, "Trogirski izvještaji o turskom osvojenju Bosne (1463)", u: *Glasnik arhiva i arhivskih radnika BiH*, 29, Sarajevo, 1989., str. 139-157; MARKO ŠUNJIĆ, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. st.)*, HKD Napredak, Sarajevo, 1996., str. 343-388; MLADEN ANČIĆ, "Renesansni rat i diplomacija. Primjer pada Bosne 1463.", u: *Hrvatska srednjovjekovna diplomacija. Zbornik Diplomatske akademije*, Diplomatska Akademija Ministarstva vanjskih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 1999., str. 148-149; D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 351-371; EMIR O. FILIPOVIĆ, "Ardet ante oculos opulentissimum regnum... Venetian Reports about tje Ottoman Conquest of the Bisnian Kingdom, A. D. 1463", u: *Italy and Europe's Eastern Border (1204-1669) (Eastern and Central European Studies*

je ipak puno složenija nego što se to čini na prvu. Naime, korištenje sintagme "pad Bosne 1463. godine" historiografski (i jezično) uopće nije sporno jer je u ljeto 1463. Bosna ili Bosansko Kraljevstvo doista u većem dijelu bilo vojno zaposjednuto i nesumnjivo se radi o padu Bosanskoga Kraljevstva pod osmansku vlast. No, korištenje sintagme "propast Bosanskoga Kraljevstva 1463. godine" te potom u logičnom slijedu pisanja naziva Bosansko Kraljevstvo pod navodnim znacima, dovođenjem u pitanje njegovu državnost poslije događaja iz 1463. godine i govorenja o njegovim kraljevima kao o marionetskim bosanskim vladarima koje su imenovali tuđinski gospodari,⁴⁴ dvojbeno je iz nekoliko razloga:

Prvo, već u zimu 1463. Matija Korvin je uz pomoć Kosača obnovio Bosansko Kraljevstvo na dijelu njegova nekadašnjeg teritorija nakon što su zaposjeli njegove velike dijelove, uključujući i samu

1), Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien, Petar Lang Verlag, 2012., str. 135-155; NEVEN ISAILOVIĆ, "Diplomatičke osobitosti vladarskih i velikaških isprava uoči i nakon pada srednjovjekovne bosanske države", u: *Pad Bosanskog kraljevstva 1463. godine*, Istorijski institut Beograd – Filozofski fakultet u Sarajevu – Filozofski fakultet u Banjoj Luci, Beograd – Sarajevo – Banja Luka, 2015., str. 29-86; ARANĐEL SMILJANIĆ, "Diplomatija i diplomate uoči, za vrijeme i nakon propasti srednjovjekovne bosanske države", u: *Pad Bosanskog kraljevstva 1463. godine*, Istorijski institut Beograd – Filozofski fakultet u Sarajevu – Filozofski fakultet u Banjoj Luci, Beograd – Sarajevo – Banja Luka, 2015., str. 87-127; BORIS BABIĆ, "Pad Bosne pod osmansku vlast u svjetlosti vizantijskih i postvizantijskih izvora", u: *Pad Bosanskog kraljevstva 1463. godine*, Istorijski institut Beograd – Filozofski fakultet u Sarajevu – Filozofski fakultet u Banjoj Luci, Beograd – Sarajevo – Banja Luka, 2015., str. 175-194; P. ROKAI, "Guverner, banovi, kraljevi", str. 259-272; EMIR O. FILIPOVIĆ, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386–1463)*, Orijentalni institut Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2019., str. 403-467; IVAN BOTICA, "Bosansko Kraljevstvo", u: *Vrijeme sazrijevanja, vrijeme razaranja. Hrvatske zemlje u kasnom srednjem vijeku*, Matica hrvatska, Zagreb, 2019., str. 401-442.

⁴⁴ D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 388-392; ENES DEDIĆ, "Susret civilizacija. Pad Bosanskog kraljevstva (550 godina od pada srednjovjekovne bosanske države)", u: *Godišnjak 2013 BZK*, Sarajevo, 2013., str. 292; DAVOR SALIHOVIĆ, "Nonnulla documenta pertinentia ad Nicolaum de Wylak, regem ultimum regni Bosnae", u: *Scrinia slavonsica*, 17, Slavonski Brod, 2017., str. 404, bilj. 3; P. ROKAI, "Guverner, banovi, kraljevi", str. 259-272; D. SALIHOVIĆ, "Exploiting the Frontier", str. 100; E. O. FILIPOVIĆ, *Bosansko kraljevstvo*, str. 473.

prijestolnicu Jajce.⁴⁵ U skladu s novom političkom i vojnom situacijom, Matija Korvin smatrao se bosanskim kraljem te je govorio o Bosni kao o kraljevstvu, a kasnije se u tom svojstvu spominje i Nikola Iločki, dok je Matijinu sinu Ivanišu Korvinu nuđen, među ostalim, i naslov bosanskoga kralja u zamjenu odricanja naslova ugarsko-hrvatskoga kralja.⁴⁶

Dok se zbog subjektivnosti mogu dovoditi u pitanje isprave ugarsko-hrvatske provenijencije u kojima se Matija Korvin i Nikola Iločki navode kao bosanski kraljevi, takav argument pada u vodu kod drugih izvora o njima, a koji su nastali izvan kruga kancelarije ugarsko-hrvatskoga kralja Matije Korvina. To se osobito odnosi na raznovrsnu građu Dubrovačke Republike, potom na zapise talijanskih kroničara Uga Caleffinija iz Ferrare i Sigismonda de'Contija u Rimu o boravku bosanskoga kralja Nikole u tim gradovima, vijestima Hansa Seyboltate nastalih 1476. godine tijekom njegova boravka kao izaslanika falačkoga grofa na vjenčanju Matije Korvina i napuljske princeze Beatrix, te naposljetku, freska u Hospitalu Svetog Duha pokraj Tibera, na kojoj je prikazan boravak kralja Nikole Iločkog u Rimu za jubilarne 1475. godine.⁴⁷ Iz svih prethodno nabrojanih izvora jasno je da su

⁴⁵ L. THALLÓCZY – S. HORVÁTH, *Jajcza*, Isprava 3 (III), str. 5; Isprava 4 (IV), str. 5-6; Isprava 5 (V), str. 6; Isprava 8 (VIII), str. 8-9; Isprava 9 (IX), str. 9-10; Isprava 14 (XIV), str. 13-18; Isprava 15 (XV), str. 18-19; Isprava 21 (XXI), str. 25-26; Isprava 45 (XLV), str. 58-61; T. PÁLOSFALVY, "The Political Background", str. 79-88; R. HORVÁTH, "The Castle of Jajce", str. 89-98; Đ. TOŠIĆ, "Bosanska vlastela u oslobođanju Jajca", str. 99-108; EMIR O. FILIPOVIĆ, "Minor est Turchorum potentia, quam fama feratur. Contributions to the history of Bosna in the second half of 1463", u: *Pad Bosanskog kraljevstva 1463. godine*, Istorijski institut Beograd – Filozofski fakultet u Sarajevu – Filozofski fakultet u Banjoj Luci, Beograd – Sarajevo – Banja Luka, 2015., str. 215; D. SALIHOVIĆ, *An interesting episode*, str. 12-80; D. SALIHOVIĆ, "Exploiting the Frontier", str. 97-112.

⁴⁶ L. THALLÓCZY – S. HORVÁTH, *Jajcza*, Isprava 45 (XLV), str. 58-61; Isprava 50 (L), str. 66-76; D. SALIHOVIĆ, "Nonnulla documenta pertinentia...", str. 403-418.

⁴⁷ L. THALLÓCZY – S. HORVÁTH, *Jajcza*, Isprava 40 (XL), str. 49; ĆIRO TRUHELKA, "Dubrovačke vijesti o godini 1463.", u: *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, 22, Sarajevo, 1910., str. 8; JOVAN RADONIĆ, *Dubrovačka akta i povelje*, knjiga 1, sv. 2, Beograd, 1934., isprava CCLXXXIX, str. 656-657; K. REGAN, *Bosanska kraljica Katarina*, str. 53-54, bilj. 60; S. ANDRIĆ, "Od Iloka do Rima", str. 56-61; NEDIM RABIĆ, "Vijesti Hansa Seybolta o bosanskom kralju

Matija Korvin i Nikola Iločki bili percipirani kao bosanski kraljevi izvan granica Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva. U istom kontekstu oni se spominju i kod osmanskoga kroničara Dursun-bega i poljskog povjesničara i diplomata Jana Długosza.⁴⁸

Drugo, kao da neki kraljevi iz dinastije Kotromanić prije 1463. godine nisu bili marionetski bosanski vladari imenovani ili potvrđeni od "tuđinskih gospodara". Godine 1394. ugarsko-hrvatski kralj Sigismund porazio je kraj Dobora bosanskoga kralja Stjepana Dabišu, koji je potom priznao njegovu vrhovnu vlast.⁴⁹ Isti ugarsko-hrvatski kralj je potom 1408. godine u bitci kraj Dobora desetkovao bosansko plemstvo, zbacio bosanskoga kralja Tvrtka II. i na bosansko prijestolje doveo svog štićenika Stjepana Ostoju.⁵⁰ A kao i da sam Tvrtko II. kasnije nije bio Sigismundova marioneta, kad se uz njegovu pomoć vratio na bosansko prijestolje i potom 1427. godine odredio za nasljednika Hermana II. Celjskog.⁵¹

Naposljetku, i propali pokušaj Stjepana Tomaševića da se uz pomoć pape oslobodi tutorstva ugarsko-hrvatskoga kralja Matije Korvina najprije je završio njegovom pokajničkom isprikom Matiji i priznavanjem njegova vrhovništva nad Bosanskim Kraljevstvom, a potom Matijinim puštanjem Stjepana "niz vodu" u ljeto 1463. kao opomena svim budućim bosanskim vladarima što će im se dogoditi ako im tako nešto ponovno padne na pamet.⁵²

Nikoli Iločkom i njegovom sinu Lovri iz 1476. godine", u: *Historijska misao/ Historical Thought*, 8, Tuzla, 2024., str. 11-23.

⁴⁸ L. THALLÓCZY – S. HORVÁTH, *Jajcza*, Isprava 9 (IX), str. 9-10; Isprava 10 (X), str. 10-11; D. MUJADŽEVIĆ, "Pad Bosne 1463.", str. 42.

⁴⁹ D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 73-75.

⁵⁰ D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 137-142; R. HORVÁTH, "The Castle of Jajce", str. 91.

⁵¹ D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 239-241; M. ANČIĆ, "Od zemlje do kraljevstva", str. 60-61, 73.

⁵² M. ANČIĆ, "Renesansni rat i diplomacija", str. 148-149; ZDENKA JANEKOVIĆ RÖMER, "Kraj srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva u dubrovačkim izvorima", u: ANTE BIRIN (ur.), *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva. Zbornik radova sa Znanstvenog skupa održanog 11. i 12. studenoga 2011. godine u Jajcu*, Hrvatski institut za povijest – Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, Zagreb, 2013., str. 61; BORISLAV GRGIN, "Južne granice Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva u vrijeme

Treće, ako krenemo od samih legendarnih početaka dinastije Kotromanić u Bosni, nameće se pitanje u službi koje dinastije i u kakvim se odnosima s njome u Bosnu spustio legendarni njemački vitez Kotroman Got i potom postao bosanskim banom?⁵³ U toj priči, koju je prvi zapisao Mavro Orbini, on je prikazan kao rođak kraljevske dinastije Arpadović, koja ga je postavila na čelo Bosne.⁵⁴ Neovisno o tome je li ova pripovijest istinita ili nije, prema Ančiću ona jasno svjedoči o samodefiniranju dinastije, a posredno o postojanju veza Kotromanića prema vladarima Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva.⁵⁵

Stoga je promatranje srednjovjekovne povijesti Bosanskoga Kraljevstva XV. stoljeća iz pozicije današnjeg shvaćanja državnog suvereniteta i međunarodnih odnosa pogrešan pristup u analizi tih događaja, odnosno anakronija u historiji. Na ovu je pojavu kod dijela bosansko-hercegovačkih povjesničara još davne 2008. godine ukazao Mladen Ančić u, među ostalim, osvrtu na izlazak knjige Dubravka Lovrenovića *Na klizištu povijesti* (Zagreb: Synopsis, 2006.), a ponovno se i detaljnije osvrnuo na nju u svome radu o Ugarskom Nadkraljevstvu, odnosno o dinastičkoj (nad) državi (*Archiregnum Hungaricum*).⁵⁶

Stjepana Tomaševića", u: ANTE BIRIN (ur.), *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva. Zbornik radova sa Znanstvenog skupa održanog 11. i 12. studenoga 2011. godine u Jajcu*, Hrvatski institut za povijest – Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, Zagreb, 2013., str. 76-77.

⁵³ MLADEN ANČIĆ, "Od zemlje do kraljevstva. Mjesto Bosne u strukturi *Archiregnuma*", u: *Hercegovina*, 1, serija 3, Mostar – Zagreb, 2015., str. 31-32.

⁵⁴ MAVRO ORBINI, *Kraljevstvo Slavena*, Zagreb, 1999., str. 411-412; M. ANČIĆ, "Od zemlje do kraljevstva", str. 31.

⁵⁵ M. ANČIĆ, "Od zemlje do kraljevstva", str. 31.

⁵⁶ Iako je od tada prošlo više od sedamnaest godina, Ančićev komentar na knjigu Dubravka Lovrenovića *Na klizištu povijesti* (Zagreb, 2006.) još uvijek je aktualan. Prema Ančiću, "impostiranjem pojma *svete krune bosanske*, "i njegovo izjednačavanje s jasno zasnjeđenim i vrlo poznatim pojmom 'svete krune ugarske' [...]" dio je "meta-narativa o 'važnosti srednjovjekovne bosanske državnosti', što se na različite načine, s više no jasnom referencom na aktualne društvene prilike u BiH, pokušava lansirati i učvrstiti od početka 90-ih godina 20. stoljeća." MLADEN ANČIĆ, "Kako 'popraviti' prošlost. Konstrukcija memorije na nadgrobniim spomenicima 15. stoljeća", u: *Povijesni prilozi*, 34, Zagreb, 2008., str. 86, bilj. 10; ISTI, "Od zemlje do kraljevstva", str. 25-27, 31-32, bilj. 56.

Što su srednjovjekovna kraljevstva i kompozitne monarhije?

Da bismo uopće mogli govoriti je li Bosansko Kraljevstvo palo ili propalo u ljeto 1463., potrebno je najprije odgovoriti na pitanje što je država, i kako se ona definira ili podrazumijeva u srednjem vijeku?

Prema teoriji države i državno-centralističkom pristupu, država je "politička zajednica ljudi organizirana na nekom teritoriju pod suverenom vlašću; suveren i neovisan entitet sposoban ulaziti u odnose s drugim takvim entitetima koji ima međunarodnu pravnu osobnost; aparat sile koji jamči sigurnost političke zajednice i svih njezinih članova".⁵⁷ Njezinim bitnim elementima smatra se "stalno stanovništvo (državljeni), određen teritorij i suverena vlast".⁵⁸ Države po političkom uređenju mogu biti "...jedinstvene (unitarne) i složene (federativne), po obliku vladavine monarhije i republike, a po vrsti političkog režima demokratske i autokratske".⁵⁹

Iz definicije države nameće nam se sljedeće pitanje: što je to monarhija? Ona je "oblik vladavine u državama u kojima su poglavari fizičke osobe koje to, po pravilu, postaju nasljeđem i doživotno obnašaju svoju funkciju".⁶⁰ Odnosno, monarhija je državna zajednica s monarhističkim uređenjem, u kojem vlada monarh (car, kralj, sultan, šah, knez, vojvoda).

⁵⁷ "Država", u: *Hrvatska enciklopedija* (mrežno izdanje), <https://enciklopedija.hr/clanak/drzava> (6. 4. 2025.). Prema Maxu Weberu, da bi se neki teritorij mogao smatrati državom neovisno o političkom sustavu treba imati najmanje tri osnovna elementa: državni teritorij, stanovništvo i državna vlast, pri čemu državnu vlast provodi državni aparat zakonskim putem i na temelju stvorenog prava. O teoriji države vidi: MAX WEBER, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen, 1972, str. 30; "Teorija države", u: DIETER NOHLEN, *Politološki rječnik. Država i politika*, Pan Liber, Osijek – Zagreb – Split, 2001., str. 457-463. Prema Blackwellovoj *Enciklopediji političke misli*, država je "trajni oblik ljudske zajednice", odnosno "politička zajednica" koja "stvora ili oblikuje stalan odnos između ljudskih bića zajedno s njihovom imovinom..." i "pretpostavlja silu koja će zapovijedati ili neki oblik vladavine". "Država", u: *Blackwellova Enciklopedija političke misli*, A-Lj, Zagreb, 2003., str. 121.

⁵⁸ "Država", u: *Hrvatska enciklopedija* (mrežno izdanje), <https://enciklopedija.hr/clanak/drzava>, (6. 4. 2025.).

⁵⁹ *Isto*.

⁶⁰ "Monarhija", u: *Hrvatska enciklopedija* (mrežno izdanje), <https://enciklopedija.hr/clanak/monarhija>, (6. 4. 2025.).

A što je onda srednjovjekovna monarhija? Sukladno prethodnim definicijama, srednjovjekovnu monarhiju možemo opisati kao političku zajednicu sa stalnim stanovništvom, teritorijem i suvremenom vlasti koju obnaša vladar, koji je neupitni tumač i zaštitnik poretka u toj zajednici. Ako je na čelu te zajednice kralj, onda se takva srednjovjekovna monarhija naziva kraljevstvom.

Prema splitskom piscu Tomi Arhiđakonu,⁶¹ u takvoj političkoj zajednici kralj je "...figura koja daleko nadilazi horizont dnevnoga života i svih njegovih gibanja...", i koja se upliće u svakodnevni život svoga kraljevstva, "samo u izvanrednim okolnostima, kada je ustaljeni red poremećen i kada stvari valja ponovno uskladiti s prirodnim stanjem".⁶² U nastavku teksta te izvanredne situacije opisuju se kao "krizne točke u životu zajednice", a koje nastaju kao posljedica ratova "koji izbijaju zbog ljudskih slabosti i opačina, ali i zbog nesporazuma i krivih tumačenja".⁶³ U takvim situacijama "kraljevska vlast tu neprikosnoveno intervenira logikom *jedinoga tumača zakona*".⁶⁴

Sve navedene uvjete državnosti u srednjem vijeku zadovoljava Bosanska Banovina i potom Bosansko Kraljevstvo pod dinastijom Kotromanić prije osmanskoga napada u ljeto 1463. No, te iste uvjete također zadovoljava Bosansko Kraljevstvo u vrijeme Matije Korvina, Nikole Iločkoga te Vladislava II. i Ludovika II. Jagelovića. Razlika među njima jedino je u veličini teritorija i dinastiji na vlasti.

Premda su banovi i kraljevi u srednjovjekovnoj Bosni imali status samovladara, takva Bosna nije bila samostalnom ili suverenom državom u današnjem značenju pojma neovisnosti. Ona je najkasnije od tridesetih godina XII. stoljeća bila sastavnicom političke zajednice, za koju se u hrvatskoj historiografiji ustalio naziv Ugarsko-Hrvatsko

⁶¹ TOMA ARHIĐAKON, *Historia salonitana / Povijest salonitanskih i splitskih svećenika*, (predgovor, latinski tekst, kritički aparat i prijevod na hrvatski jezik OLGA PERIĆ, povijesni komentar MIRJANA MATIJEVIĆ SOKOL, studija Toma Arhiđakon i njegovo djelo RADOSLAV KATIČIĆ), Književni krug, Split, 2003., str. 52-55.

⁶² MLADEN ANČIĆ, "Slika kraljevske vlasti u djelu Tome Arhiđakona", u: *Historical contributions – Historische Beiträge*, 22, Zagreb, 2002., str. 28-40.

⁶³ *Isto*, str. 40.

⁶⁴ *Isto*.

Kraljevstvo, dok Mladen Ančić za nju sasvim opravdano koristi termin Ugarsko Nadkraljevstvo (*Archiregnum Hungaricum*).⁶⁵

Njezini vladari formalno su bili vazalima ugarsko-hrvatskih kraljeva, a tog statusa uspio se riješiti tek Tvrtko I. Kotromanić za prijestolnoga rata u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu između pristaša napuljskih Anžuvina te kraljice Marije i Sigismunda Luksemburgovca, koji je naposljetku pobijedio u tom srazu. No, već se Tvrtkov nasljednik Stjepan Dabiša morao nakon poraza u bitci kraj Dobora 1394. godine odreći toga statusa i priznati Sigismunda za svojeg seniora,⁶⁶ dok je ugarsko-hrvatski protukralj Ladislav I. Napuljski kao senior bosanskih kraljeva i na zahtjev bosanske strane potvrdio 1406. godine stare običaje i granice Bosanskoga Kraljevstva.⁶⁷ Svoju lojalnost ugarsko-hrvatskim kraljevima iskazali su poslije Stjepana Dabiše i drugi bosanski vladari iz dinastije Kotromanić: Stjepan Ostoja, Tvrtko II. te Stjepan Tomašević.⁶⁸

A kakva je to bila državna zajednica, koja je u historiografiju ušla pod nazivom Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo, odnosno Ugarsko Nadkraljevstvo (*Archiregnum Hungaricum*)? Prema Ančiću, to je bila dinastička (nad)država koju možemo opisati kao sustav "političkih veza koji je osiguravao hegemoniju i ulogu 'središta' izvorno ugarskim kraljevima i njihovu dvoru na širokome (i glede granica promjenjivom) prostoru srednjoistočne i jugoistočne Europe, obilježenom etničkim, vjerskim i kulturnim šarenilom. Taj je sustav funkcionirao u dugome razdoblju od preko četiri stoljeća [...], a koji je konačni krah doživio porazom na Mohačkom polju 1526. godine u srazu s

⁶⁵ M. ANČIĆ, "Od zemlje do kraljevstva", str. 28-29.

⁶⁶ MARKO PEROJEVIĆ, "Stjepan Dabiša", u: *Povijest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463., Knjiga prva*, Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Sarajevo, 1942., str. 356-361; D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 73-75.

⁶⁷ GEORGII FEJÉR, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomi X. Vol. 4.*, Typis Typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, Budae, 1841., str. 549-551; M. ANČIĆ, "Od zemlje do kraljevstva", str. 54.

⁶⁸ S. ČIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, str. 324; S. M. DŽAJA, *Konfesionalnost i nacionalnost*, str. 211-221; M. ANČIĆ, "Renesansna diplomacija i rat", str. 148-149; B. GRGIN, "Južne granice Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva", str. 69-77; D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 73-75, 137-142, 239-241.

vojnom silom otomanskoga sultana. Tijekom toga vremena sustav se konfigurirao (velikim dijelom i zbog naznačenoga etničkog, vjerskog i kulturnog šarenila) u mozaik političkih zajednica različita statusa (pod zbirnim nazivom 'zemlje', ili kasnije *regna*) i različite naravi veza sa 'središtem' – od 'jezgrenoga' područja Ugarske kojim je kralj izravno vladao, preko 'zemalja' ili *regna* kojima je upravljao uglavnom iz središta odaslati kraljevski zastupnik (Hrvatska, Transilvanija) ili je tu ulogu preuzela lokalna dinastija koja je svoj položaj legitimirala dinastičkim vezama sa 'središtem' (Bosna), do 'zemalja/država koje su tek nepotpuno ili povremeno bile vezane uz to 'središte' čuvajući najvećim dijelom svoje izvorne organizacijske i upravljačke strukture (Srbija, Bugarska, Vlaška, Moldavija)".⁶⁹

Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo ili Ugarsko Nadkraljevstvo (*Archiregnum Hungaricum*) nije bilo osamljeni slučaj u srednjovjekovnoj Europi. Štoviše, malo je onodobnih država koje se s vremenom i u različitim okolnostima nisu našle u sklopu većih državnih zajednica pod vlašću jedne dinastije. U historiografskoj i politološkoj literaturi takve srednjovjekovne države nazivaju se kompozitnim monarhijama ili dinastičkim nad(državama),⁷⁰ a najpoznatiji primjeri takvih zajednica su Sveto Rimsko Carstvo Njemačke Narodnosti, (nad)država dinastije Plantagent na području današnje Velike Britanije, Irske i Francuske, Kalmarska unija između Danske, Švedske i Norveške, poljsko-litavska unija, Habsburška Monarhija, te naposljetku današnja Velika Britanija.⁷¹

⁶⁹ M. ANČIĆ, "Od zemlje do kraljevstva", str. 28-29, 48-49.

⁷⁰ PIERRE BOURDIEU, "From the King's House to the Reason of State: A Model of the Genesis of the Bureaucratic Field", u: *Constellations*, vol. 11, br. 1, Chichester, 2004., str. 16-36.

⁷¹ O kompozitnim monarhijama ili dinastičkim (nad)državama vidi još: HELMUT GEORG KOENIGSBERGER, "Composite States, Representative Institutions and the American Revolution", u: *Institute of Historical Research*, vol. 62, br. 148, London, 1989., str. 135-153; JOHN H. ELLIOT, "A Europe of Composite Monarchies", u: *Paste&Present*, vol. 137, br. 1., Oxford, 1992., str. 48-71; HELMUT GEORG KOENIGSBERGER – GEORGE L. MOSSE – GERRY Q BOWLER, *Europe in the sixteenth century, second edition*, London, 2000., str. 266-299; P. BOURDIEU, "From the King's", str. 16-36.

Tko su bosanski vladari poslije 1463. godine?

Bosansko Kraljevstvo je nakon osmanskoga napada u ljeto 1463. bilo već u zimu iste godine obnovljeno u sklopu Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva ili Ugarskog Nadkraljevstva (*Archiregnum Hungaricum*), a nešto kasnije istu su stvar napravili Osmanlije kada su 1465. godine uspostavili svoje Bosansko Kraljevstvo na teritoriju uza srednji tok rijeke Bosne.⁷² Oba Kraljevstva crpila su svoju državnost s različitih pozicija. Dok su se ugarsko-hrvatski kraljevi smatrali seniorima bosanskih kraljeva te držali da je Bosansko Kraljevstvo dio njihova Ugarskoga Nadkraljevstva (*Archiregnum Hungaricum*),⁷³ Osmanlije

⁷² U ispravi iz 1463. godine Matija Korvin definira Bosansko Kraljevstvo kao regiju smještenu između rijeke Une i Drine, koja se dijelom nalazi pod ugarskom, a dijelom pod turskom vlašću. U istoj ispravi Korvin navodi da je 1463. godine vratio Jajce kao sjedište bosanskih kraljeva. (*Est regio Illyrici inter Valdanum, quem fluvium vulgo Vnnam vocant, et Drinam amnem sita, partim Hungaricae, partim Turcicae ditionis, nunc Bossniae regnum nuncupatur... Quandoquidem ductu regis Matthiae Hunyadis sedem Bossinensium regum, quam incolae Jaiczam vocant, cum multis aliis oppidis de Turcis recuperarunt*). L. THALLÓCZY – S. HORVÁTH, *Jajcza*, Isprava 8 (VIII), str. 89; D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 378-380, 387-388; P. ROKAI, "Guverner, banovi, kraljevi", str. 259-270.

⁷³ "Kada je, s dopuštenjem kralja Ludovika, rodom iz Napulja (jer je u to vrijeme Stjepan Duronja držao cijelu Iliriju kao upravitelj ugarske provincije), od samoga Ludovika nazvan bosanskim kraljem, dijelom zbog ljepote Duronjine kćeri, kojom je, zarobljen njenom ljubavlju, Ludovik namjeravao sklopiti brak i nazvao je kraljicom, kako se ne bi činilo da je veliki kralj za ženu uzeo privatnu ženu i kćer privatnog čovjeka mimo kraljevskog dostojanstva, a dijelom zbog izvanredno obavljenog posla protiv Grgura Kurjaka Dalmatinca, koji se odmetnuo od Ugara i pustošio kraljevske provincije. Tako, iako su Stjepan i kasniji bosanski kraljevi bili obilježeni kraljevskim naslovom, nikada se nisu odvojili od zajednice s Ugarima jer je Bosansko Kraljevstvo ostalo uz njih. Stoga, čak i nakon što su Turci zauzeli Ilirik, dok su Ugari bili ometeni domaćim ratom, ugarski kraljevi nikada nisu napustili naslov bosanskoga kralja, koristeći ga s ne manje prava sada nego prije." (*Hanc regionem quum permissu Ludovici regis Neapoli oriundi, fuit enim id temporis Hungarorum, ut reliquum Illyricum proventia Stephanus Duronius praefectura obtineret, ab ipso Ludovico Bossnensium rex dictus est, quum ob formam Duroniae filiae, quam, eius amore captus, nuptiis suis Ludovicus destinarat, reginamque appellaverat, ne magni rex nominis, privatam feminam, privatique hominis filiam praeter regium decus in coniugem duxisse videretur, tum ob egregie navatam operam adversus Gregorium Curiacum Dalmatam, ab Hungaris deficientem, regnique provincias vastantem. Itaque quamvis Stephanus et insecuti Bossnen-sium reges, regis nomine fuerint insigniti, nunquam tamen a societate Hungarorum,*

su obnovili Bosansko Kraljevstvo temeljem dinastičkoga prava Kotromanića i vladali njime.⁷⁴

S pozicije dinastičke pripadnosti Kotromanićima, kraljica Katarina Kosača također je nosila naslov bosanske kraljice te između osmanskoga napada na Bosnu u ljeto 1463. i odlaska u Rim 1467. godine barem formalno vladala onim dijelom Bosanskoga Kraljevstva koji se nalazio u posjedu njezina oca i braće Vlatka i Vladislava te njihovih vazala u Humu, Trebinju i Podrinju.⁷⁵ Preostalim dijelovima Bosanskoga Kraljevstva vladali su Kosače i Osmanlije. Dok su se Stjepan Vukčić Kosača i njegov sin Vlatko Hercegović Kosača odupirali nastojanjima ugarsko-hrvatskoga kralja Matije Korvina podvrgnuti se njegovoj vlasti,⁷⁶ Osmanlije su u preostalim dijelovima Bosanskoga Kraljevstva ukinuli sve njegove institucije te spomenuti teritorij najprije podijelili na vilajete Kraljeva zemlja, zemlja Pavlovića, zemlja Kovačevića i naposljetku Hercegova zemlja, da bi ubrzo i njih ukinuli te ih zamijenili s Bosanskim, Zvorničkim i Hercegovačkim sandžakom.⁷⁷

Iz svega rečenoga možemo vidjeti da je približno u isto vrijeme na području Bosanskoga Kraljevstva postojalo nekoliko vladara koji mogu biti smatrani njegovim legitimnim vladarima. Matija Korvin, Nikola Iločki, Katarina Kosača, Matija Radivojević i Matija Vojsalić mogu se smatrati bosanskim kraljevima i kraljicama jer su bili na čelu političke zajednice sa stalnim stanovništvom i suvremenom vlasti, neovisno o tome što je trojici od njih – Nikoli Iločkome, Matiji Radivojeviću i Matiji Vojsaliću – vlast bila prepuštena od njihovih

quod penes Bosnenses regnum per-mansit, defecerunt. Quare occupato quoque a Turcis Illyrico, Hungaris domestico bello impeditis, Bossnensis regni titulum Hungarum reges nequaquam deposuerunt, eum non minus recte nunc, quam antea usurpantes), L. THALLÓCZY – S. HORVÁTH, *Jajcza*, Isprava 8 (VIII), str. 89.

⁷⁴ D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 378-380, 387-388; K. REGAN, *Bosanska kraljica Katarina*, str. 57-59.

⁷⁵ K. REGAN, *Bosanska kraljica Katarina*, str. 160.

⁷⁶ D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 390-391.

⁷⁷ H. ŠABANOVIĆ, *Bosanski pašaluk*, str. 38-54.

seniora: ugarsko-hrvatskoga kralja Matije Korvina i osmanskog sultana Mehmeda II. Osvajača (el-Fatih).⁷⁸

Svoj legitimitet svi su bosanski vladari poslije 1463. godine crpili iz različitih pozicija. Matija Korvin je kao ugarsko-hrvatski kralj imao seniorsku vlast nad Bosnom, a to svoje pravo naslijedio je od svojih predšasnika na ugarsko-hrvatskom prijestolju još od vladavine dinastije Arpadovića. Od vremena Stjepana II. Kotromanića, Bosna se smatrala najprije ugarskom krunskom zemljom, a nakon krunidbe bosanskoga bana Tvrtka I. za bosanskoga kralja 1377. godine vazalnim članom državne zajednice, koju Mladen Ančić u svojim radovima naziva Ugarskim Nadkraljevstvom (*Archiregnum Hungaricanum*).⁷⁹ Samim time je Matija Korvin kao senior bosanskih vladara imao pravo dodijeliti bosansku krunu Nikoli Iločkome, koji je posljedično imao vazalni status prema ugarsko-hrvatskim kraljevima kao i njegovi prethodnici na bosanskom prijestolju iz dinastije Kotromanić.

Katarina Kosača je kao udovica Stjepana Tomaša, a nakon pogubljenja Stjepana Tomaševića te zarobljavanja drugih članova dinastije Kotromanić (prijestolonasljednik Sigismund, princeza Katarina i kraljica Mara), bila jedinim slobodnim članom bosanske vladarske dinastije Kotromanić, i kao takva polagala je pravo na bosansko prijestolje.⁸⁰

S istim argumentima Osmanlije su za bosanskoga kralja postavili Matiju Radivojevića, a nešto kasnije Matiju Vojsalića, jer su obojica također pripadali nekadašnjoj vladarskoj dinastiji Kotromanić. No, ubrzo je došlo do značajnijih promjena. Najprije je kraljica Katarina krajem 1466. ili početkom 1467. godine napustila Bosnu, a dijelovi teritorija kojima je "vladala" ubrzo su pali pod osmansku vlast.⁸¹ Zbog pokušaja političkog i vojnog zbližavanja kralju Matiji Korvinu, Osmanlije su 1476. godine zbacili s vlasti Matiju Vojsalića, a njegove

⁷⁸ D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 378-388.

⁷⁹ MLADEN ANČIĆ, *Putanja klatna. Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću*, Zadar – Mostar, 1997., str. 202-241.

⁸⁰ K. REGAN, *Bosanska kraljica Katarina*, str. 52-54.

⁸¹ *Isto*, str. 61.

zemlje bile su podijeljene između bosanskoga kralja Nikole Iločkog i Bosanskog sandžaka.⁸²

Od tri Bosanska Kraljevstva nastala poslije osmanskoga napada u ljeto 1463., najdulje se održalo ono pod vlašću Nikole Iločkog. No ubrzo nakon njegove smrti ono je između 1477. i 1480. godine bilo podijeljeno na dva dijela. Na zapadnoj polovici Nikoline Bosne utemeljena je Jajačka banovina sa sjedištem u Jajcu, a na zapadnoj polovici Srebrenička banovina sa sjedištem u istoimenoj utvrdi u Usori.⁸³

Unatoč podjeli Bosanskoga Kraljevstva na dvije banovine, sjećanje na njega i dalje je živjelo kod nositelja vlasti i političke elite u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu, koji su teritorije tih dviju banovina i dalje nazivali Bosanskim Kraljevstvom. O tome nam najbolje govori isprava ugarsko-hrvatskoga kralja Matije Korvina iz 1480., u kojoj se spominju banovi našeg Bosanskoga Kraljevstva (*banos regni nostri Bosne*), dok je njegova kruna bila 1490. godine ponuđena njegovu sinu Ivanišu Korvinu.⁸⁴ Takvo stanje održalo se do pada Jajačke banovine 1528. godine, a zaposjedanjem Jajca, Bosansko Kraljevstvo je i na simboličnoj razini doživjelo svoj kraj i više nikada nije obnovljeno. Iako je njegovo ime ostalo sačuvano u nazivu osmanskoga sandžaka i kasnije pašaluka, osim po imenu, ovi osmanski entiteti nemaju nikakve veze sa srednjovjekovnim Bosanskim Kraljevstvom. Štoviše, oni predstavljaju njegovu potpunu negaciju jer su ustrojeni u potpuno različitim civilizacijskim, pravnim i društvenim okvirima.

Zaključak

U dosadašnjim se radovima kao jedan od najvećih problema vezan uza srednjovjekovno Bosansko Kraljevstvo javlja pitanje definiranja događaja iz 1463. godine. Ova rasprava nije nova, a do sada se najviše manifestirala kroz pitanje tko je bila posljednja bosanska kraljica.⁸⁵

⁸² D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 387-392.

⁸³ *Isto*, str. 384-387.

⁸⁴ L. THALLÓCZY – S. HORVÁTH, *Jajcza*, Isprava 45 (XLV.), str. 58-61, Isprava 50 (L.), str. 66-76; LJUDEVIT THALLÓCZY, *Povijest (banovine, grada i varoši) Jajca*, Tisak Kr. Zemaljske tiskare, Zagreb, 1916., str. 123-128; D. LOVRENOVIĆ, *Na klizištu povijesti*, str. 388.

⁸⁵ K. REGAN, *Bosanska kraljica Katarina*, str. 158-159.

Stariji istraživači držali su da je Katarina bila pretposljednja, a Mara posljednja bosanska kraljica, dok pojedini suvremeni istraživači smatraju da je Katarina posljednja bosanska kraljica, a kao takvu pamti je i narodna tradicija s bogatim folklorom vezanim uz čuvanje uspomene na Katarinu među bosanskohercegovačkim Hrvatima.⁸⁶

Unatoč dosadašnjim raspravama i zaključcima, odgovor na pitanje što se dogodilo 1463. godine leži u načinu promatranja povijesti Bosne druge polovice XV. i prve polovice XVI. stoljeća, odnosno je li u osmanskome napadu na Bosnu u ljeto 1463. propalo ili palo Bosansko Kraljevstvo ili je, kao i u hrvatskim zemljama nekoliko stoljeća ranije, došlo samo do smjene vladajuće dinastije i pada dijela teritorija pod osmansku vlast.

Naoko se može činiti da je ovdje riječ o semantičkom pitanju, no stvar je puno kompliciranija. Naime, korištenje sintagme "pad Bosne 1463. godine" historiografski uopće nije sporno, jer su u ljeto 1463. godine Osmanlije doista zaposjeli veći dio Bosne i nesumnjivo se radi o padu Bosanskoga Kraljevstva pod njihovu vlast. No korištenje sintagme "propast Bosanskoga Kraljevstva 1463. godine", koja se koristi usporedno sa sintagmom "pad Bosanskoga Kraljevstva" čak i u istim zbornicima radova, i zatim pisanje naziva ovoga Kraljevstva pod navodnim znakovima i govorenja o njegovim vladarima poslije 1463. godine kao o marionetskim bosanskim vladarima koje su imenovali tuđinski gospodari potpuno je promašeno iz dva razloga:

⁸⁶ O čuvanju uspomene na kraljicu Katarinu među bosanskohercegovačkim Hrvatima svjedoči narodna baština. Tako žene Kraljeve Sutjeske u znak žalosti za kraljicom i njezinom zlom sudbinom nose crne marame poznate kao *okruge* i *katarinke*, a u istome mjestu sačuvana je predaja prema kojoj je Katarina učila domaće žene umijeću tkanja. Također, uza štovanje kraljice Katarine vezane su i hrvatske tradicionalne tetovaže. DARKO OMERAGIĆ, "Crne marame za kraljicom Katarinom nose se i danas", u: *Oslobođenje*, br. 20008, Sarajevo, 27. 10. 2002., str. 8; ZVONKO MARTIĆ (autor kataloga), *Revija tradicijskog odijevanja i nakita Hrvata Bosne i Hercegovine iz zbirke samostana i duhovnog centra "Karmel sv. Ilije", Buško jezero*, Muzej Mimara, Zagreb, 2005., str. 5; MARINA MARTINOVIĆ, "Tisućljetna tradicija tetoviranja bosanskih Hrvatica", <https://www.dw.com/hr/tisu%C4%87ljetna-tradicija-tetoviranja-bosanskih-hrvatica/a-38058580>, (16. 4. 2025.); VERONIKA ŠVOB, Hrvatske tradicionalne tetovaže sve su veći trend, <https://www.telegram.hr/super1/look/hrvatske-tradicionalne-tetovaze-trend-sve-su-veci-trend-omentiraju-ga-tattoo-majstori-i-umjetnica-oko/> (16. 4. 2025.).

Prvo, već u zimu 1463. godine Matija Korvin je uz pomoć Kosača obnovio Bosansko Kraljevstvo. Drugo, kao marionetski vladari mogu se opisati i neki drugi bosanski vladari iz dinastije Kotromanić. Stjepana Dabišu je ugarsko-hrvatski kralj Sigismund Luksemburgovac 1394. godine prisilio da mu se podredi. Isti je vladar nakon pobjede u bitci kraj Dobora 1408. godine desetkovao bosansko plemstvo i na vlast doveo svoga štićenika, kralja Stjepana Ostoju. Sigismund je također omogućio Tvrtku II. kao svom vazalu povratak na vlast, a ovaj mu je zauzvrat obećao predati bosansku krunu knezu Hermanu II. Celjskom. Naposljetku, i sam Stjepan Tomašević priznao je vrhovnu vlast Matije Korvina nakon što mu je propao pokušaj svog osamostaljenja od Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva uz pomoć pape.

Stoga se ovdje postavlja logičko pitanje, zbog čega Stjepan Dabiša, Tvrtko II., Stjepan Ostoja i Stjepan Tomašević u dijelu historiografije nisu marionetski kraljevi Bosne, iako su položili vazalnu zakletvu Sigismundu Luksemburgovcu i Matiji Korvinu, a Nikola Iločki to jest premda je imao znatno veću političku i vojnu moć od spomenutih bosanskih vladara iz dinastije Kotromanić.⁸⁷ Također, zbog čega se odbacuju činjenice da su Nikolu Iločkoga njegovi suvremenici priznavali bosanskim kraljem, ne samo u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu, već i izvan njega?

Iz svega navedenoga proizlazi da o događajima iz ljeta 1463. ipak ne bismo trebali govoriti kao o propasti Bosanskoga Kraljevstva, već samo kao o njegovu privremenom i djelomičnom padu pod osmansku vlast te o smjeni dinastije Kotromanić s bosanskog prijestolja u ljeto 1463., iako je i ova teza historiografski problematična jer se u Bosni poslije te godine javlja još barem jedan vladar iz te dinastije.

Ako prihvatimo tezu da Bosansko Kraljevstvo nije propalo u ljeto 1463., postavlja se onda pitanje kada se to dogodilo? Ovaj događaj mogao bi se datirati negdje u razdoblje između 1477., kada je

⁸⁷ O tome koliko je Nikola Iločki bio politički i vojno moćan dovoljno svjedoči činjenica da se i sam Matija Korvin, čovjek koji je 1460-ih zaustavio daljnje prodiranje Osmanlija prema zapadu na vrhuncu njihove moći te onaj koji je potisnuo Habsburgovce iz Beča, morao naposljetku nagoditi s njime te mu radi stabilizacije unutarnjopolitičkih prilika u svome Kraljevstvu dati na upravu Bosansko Kraljevstvo te preko banske časti i vlast u Hrvatsko-Dalmatinskom i Slavonskom Kraljevstvu.

preminuo kralj Nikola Iločki, i 1480. godine, kada se u izvorima prvi put spominje Jajačka banovina, a ubrzo i Srebrenička banovina.

No, može li se podjela Bosanskoga Kraljevstva na dvije banovine promatrati kao njegov nestanak? Razlog postavljanja navedenoga pitanja leži u tome što je približno u isto vrijeme na jugoistočnim granicama Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva Matija Korvin utemeljio još tri banovine – Mačvansku, Temišvarsku i Severinsku banovinu.⁸⁸ Njihova uspostava nije poništila pravnu činjenicu da su se sve tri banovine nalazile unutar Kraljevine Ugarske, odnosno bile njezinim sastavnim dijelom, kao što je i Erdelj bio smatran sastavnicom Ugarskoga Kraljevstva, unatoč tome što je imao autonomiju.

Ako su te tri banovine i Erdelj bile sastavnim dijelom Ugarskoga Kraljevstva u zajedničkom Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu ili *Archiregnumu Hungaricum*, zbog čega onda Jajačka i Srebrenička banovina ne bi prema istom ključu bile smatrane sastavnim dijelom Bosanskoga Kraljevstva uklopljenog poslije 1463. u sastav Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva, kao što je Hrvatsko-Dalmatinsko Kraljevstvo poslije 1102. godine bilo uklopljeno, bez da je itko doveo u pitanje državnu individualnost i političku autonomiju tog Hrvatsko-Dalmatinskoga Kraljevstva i poslije Slavonskoga Kraljevstva unutar nove državne zajednice?

U prilog tezi o postojanju Bosanskoga Kraljevstva poslije 1480. moguće najbolje svjedoče riječi samog ugarsko-hrvatskoga kralja Matije Korvina, koji je banove Jajačke i Srebreničke banovine nazivao banovima našeg Bosanskoga Kraljevstva (*banos regni nostri Bosne*), kao i da je poslije njegove smrti 1490. godine bosanska kruna, među ostalim častima i naslovima, bila nuđena njegovu sinu Ivanišu Korvinu

⁸⁸ GÉZA PÁLFFY, "The Origins and Development of the Border Defence System Against the Ottoman Empire in Hungary (Up to the Early Eighteenth Century)", u: GÉZA DÁVID – PÁL FODOR, *Ottomans, Hungarians, and Habsburg sin Central Europe*, Brill Academic Pub, Leiden – Boston – Köln, 2000., str. 10-13; B. GRGIN, *Počeci rasapa*, str. 14-16, 31-33; A. PAPONJA, "Prostor donje Neretve", str. 37-78; NORA BEREND, "L'évolution de la territorialisation dans la défense de la Hongrie du XIIIe au XVIe siècle", u: STÉPHANE BOISSELLIER – ISABEL CRISTINA FERREIRA FERNANDES (ur.), *Entre Islam et Chrétienté. La territorialisation des frontières, XIe-XVIe siècle*, Rennes, 2020., str. 227-228; R. HORVÁTH, "The Castle of Jajce", str. 92-93.

za odricanje od ugarsko-hrvatskog prijestolja u korist Vladislava II. Jagelovića.

Samim time držimo da nije pitanje je li Bosansko Kraljevstvo, koje je unutar *Archiregnuma Hungaricuma* formalno utemeljio Tvrtko I. svojom krunidbom u Milama 1377., postojalo poslije 1463., nego je li ono unutar tog *Archiregnuma Hungaricuma* imalo poslije 1463. status zasebnoga Kraljevstva kakav su uživali Hrvatsko-Dalmatinsko i Slavonsko Kraljevstvo u to vrijeme, i je li njegovom podjelom na dvije banovine između 1477. i 1480. godine ono bilo razbijeno, a njegov teritorij postao dijelom Ugarskoga Kraljevstva u statusu Erdelja te Mačvanske i Severinske banovine?

Ovaj problem svakako zaslužuje posebnu pozornost, čime izlazi izvan okvira ovoga rada pa će ovdje ostati samo spomenut. Ipak, može se još reći da upravo odgovor na njega rješava dilemu je li Bosansko Kraljevstvo propalo u razdoblju između 1477. i 1480., kada su utemeljene dvije bosanske banovine, ili je ono nestalo 1527. godine padom bosanske prijestolnice Jajca pod osmansku vlast.